

Jean Lukkarinen

Sukupuolivähemmistöjen historian opetus yliopistoissa

Opiskelija- ja vähemmistönäkökulma

Kenen historia? Näin kysyy Historioitsijat ilman rajoja -yhdistyksen vuonna 2018 julkaisema raportti historian tutkimuksesta, -opetuksesta ja vuoropuhelun tilasta Suomessa. Raportissa tarkastellaan kolonialismin historiaan liittyvää opetusta ja rohkaistaan vuoropuhelun käyttämistä historianopetuksen ja -tutkimuksen kehittämisessä. Julkaisussa käsitellään lisäksi rodullistamisen teemoja ja tuodaan esille etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kokemuksia historianopetuksesta. Raportin mukaan vähemmistöihin kuuluvat henkilöt kaipaavat historianopetukseen lisää yhtymäkohtia oman yhteisönsä historiaan identiteetinmuodostuksen tueksi.¹ Alex Snellman kritisoi tuoreeltaan *Historiallisessa Aikakauskirjassa* (4/2018) raportissa käytetyn kolonialismi-käsitteen epämääräisyyttä, mutta yhtyi näkemykseen siitä, että suomalaisten vähemmistöjen historia on tärkeä huomioida historian tutkimuksessa.² Suomalaisen vähemmistöjen, etenkin sukupuolivähemmistöjen esille tuomista historian tutkimuksessa on peräänkuuluttanut myös teologi ja sukupuolen etiikan tutkija Sami Suhonen, joka on kuvailut sukupuolivähemmistöjen historiaa Suomessa näkymättömyyden historiaksi. Suhosen mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä on ollut haasteita löytää itseään kuvaavia käsitteitä tai sukupuolen moninaisuutta käsittelevää asiantietoa menneisyydestä.³ Suhosen ja Historioitsijat ilman rajoja -yhdistyksen esille tuomat ajatukset vastaavat hyvin omia mietteitäni kulttuurihisto-

rian opiskelijana, sukupuolivähemmistöön kuuluvana ihmisenä sekä sukupuolivähemmistöjen historiaa käsittelevän pro gradu -tutkielman tekijänä: On vaikea rakentaa omaa identiteettiä yhteiskunnassa, jossa oman yhteisön historia on tutkimuksessa ja opetuksessa vielä varsin näkyvätöntä.

Kiinnostukseni sukupuolen moninaisuuden historian tutkimiseen heräsi muutama vuosi sitten, kun havahduin sukupuolivähemmistöjen historiasta kertovan kotimaisen arkistoaineiston vähäiseen määrään. Törmäsin ongelmaan pro gradu -tutkielmaa suunnitellessani ja etsiessäni tutkimusta varten arkistolähteitä. Niiden ohella myös tutkimuskirjallisuuden hakua vaikeutti se, että käyttämilläni tietokannoilla ei ollut yhteisiä hakusanoja sukupuolen moninaisuutta käsitteleville aiheille. Omalla työlläni halusinkin edesauttaa sukupuoleltaan tai sukupuolen ilmaisukseltaan moninaisten ihmisten historian tallentamista. Valitsin pro gradu -tutkielmani aiheeksi suomalaisten transvestiittien ja heidän puolisoitensa tukijärjestönä aloittaneen Dreamwear Club ry:n historian tutkimisen vuosina 1990–2011, sillä yhdistyksen vähän tutkittua historiaa sivutaan vain muutamassa artikkelissa ja yhdessä väitöskirjassa.⁴ Koin myös tärkeäksi tuoda esiin tutkimissani järjestölehdissä sekä tekemissäni haastatteluissa ilmenevät Dreamwear Clubin aktiivien kokemukset ja tarinat elämästä sukupuolivähemmistöön kuuluvana ihmisenä. Lisäksi halusin kiinnittää työlläni huomiota siihen, millaisia

1. Emma Hakala, Iina Hakola & Jenni Laakso (toim.) *Kenen historia? Raportti monipuolisen historian tutkimuksen, -opetuksen ja vuoropuhelun tilasta ja haasteista Suomessa*. HWB Report 3, 10/2018. *Historians without Borders in Finland* 2018.
2. Alex Snellman, Hyvä tarkoitus, epämääräiset käsitteet. Tarkkuutta kolonialismin ja vähemmistöjen tutkimukseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 116:4 (2018), 479–480.
3. Sami Suhonen, Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Like 2007, 59.
4. Ks. Esim. Jan Wickman, *Transgender Politics. The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Åbo Akademi University Press 2001; Eeva-Kaisa & Helga Leinonen, Transvestisuus. Teoksessa Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Like 2007, 75–85.

vaikutuksia sukupuolivähemmistöjen omalla aktivisminä on ollut niin yhteiskunnallisesti kuin vähemmistöille itselleenkin. Dreamwear Clubin ja muiden järjestöjen yhteisen aktivismin ansiosta transvestisuus esimerkiksi poistettiin Suomessa mielenterveyden tautiluokituksesta vuonna 2011.⁵

Hain tutkielmaani historiallista kontekstia Turun yliopiston kulttuurihistorian ja Åbo Akademian sukupuolentutkimuksen oppiaineiden syksyllä 2019 toteuttamalta kurssilta, joka käsiteli Suomen 1960–1970-lukujen yhteiskunnallisten liikkeiden historiaa sekä sukupuolesta käytyä yhteiskunnallista keskustelua.⁶ Vaikka luennoilla käsiteltiin myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyviä teemoja, havahduimme muiden opiskelijoiden kanssa siihen, että sukupuolen moninaisuuden historiaa sivuttiin kurssilla vain vähän. Esitimme paljon kysymyksiä: Millainen sukupuolivähemmistöjen historia Suomessa oikeastaan on? Miten suomalaisten käsitykset sukupuolesta ja sen ilmaisusta ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenten aikana? Millaisia sukupuolta ja sen moninaisuutta kuvaavat käsitteet ovat olleet Suomessa eri aikoina?

Kysymyksemme eivät jääneet ilman vastauksia, sillä kurssin opettajille esiin tuomamme kiinnostus sukupuolivähemmistöjä kohtaan edesauttoi sitä, että Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa alkoi sukupuolen moninaisuuden historiaa käsittelevä kurssi syksyllä 2020.⁷ Kurssin opettajan mukaan motivaationa kurssin järjestämiselle toimi opiskelijoiden kiinnostuksen lisäksi sukupuolen moninaisuutta koskevan keskustelun ajankohtaisuus sekä keskustelun osittainen polarisoituminen kahteen eri ääripäähän. Lisäksi kurssin tarkoituksena oli luoda keskusteluyhteyttä opettajien ja opiskelijoiden välille, historiallistaa nykykeskustelua

sukupuolen moninaisuudesta ja luoda vähemmistöön kuuluville opiskelijoille mahdollisuuksia historialliseen identiteetin rakennustyöhön.⁸ Tutustuimme kurssilla erilaisiin sukupuolen moninaisuudesta kertoviin historiallisiin lähteisiin ja keskustelimme esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen historian tutkimukseen liittyvistä haasteista. Pohdimme myös sitä, miten voimme tulkita esimerkiksi menneisyyden ihmisten eriävän sukupuolen ilmaisun taustoja lähteistä, jotka eivät yleensä kerro meille tarkastelun kohteina olevien henkilöiden omista näkemyksistä.

Kurssille osallistuminen ei ratkaissut kaikkia tutkielmaani liittyviä pohdintoja, mutta se auttoi minua sekä opiskelijana että vähemmistöön kuuluvana ihmisenä ymmärtämään paremmin oman yhteisöni historian kehitystä Suomessa. Kokemukseni noudattelee Historioitsijat ilman rajoja -yhdistyksen julkaiseman raportin päätelmiä: yhteisöni historiasta oppiminen on vahvistanut identiteettiäni yhteiskunnan jäsenenä sekä vähentänyt historiattomuuden kokemusta. Luentojen seuraaminen sai minut myös kiinnittämään huomiota lähdeaineistojen ja tutkielmassa käytetyn kielen suhteeseen. Lähdeaineiston kieli päättyi helposti huomaamatta osaksi kirjoitettua tekstiä ja oman tutkielmani kohdalla 1990-luvun lehtiaineistossa esiintyvien sukupuolen moninaisuutta kuvaavien käsitteiden käyttäminen voisi olla tänä päivänä vahingollista termien jopa loukkaaviksi muuttuneiden merkitysten vuoksi. Kurssilla vierailleiden tutkijoiden luennot saivat minut lisäksi huomaamaan, että pro gradu -tutkielmani tekoon liittyvät pohdinnat eettisyydestä, tutkittavien suojaamisesta sekä sukupuolen moninaisuutta kuvaavien käsitteiden ja anakronismin vaaran suhteesta mietittyvät myös muita aihepiiriin tutkijoita.⁹

5. Seta ja Dreamwear Club iloitsevat: transvestiittien sairausleiman poisto lisää yhdenvertaisuutta. Seta ry, <https://seta.fi/2011/05/13/seta-ja-dreamwear-club-iloitsevat-transvestiittien-sairausleiman-poisto-lisaa-yhdenvertaisuutta/> (18.1.2021).

6. 5 opintopisteen kurssin saattoi suorittaa joko kandin tai maisterivaiheen opintoihin historia-aineissa ja sukupuolentutkimuksessa. Kurssi koostui vierailuluennoista, oheislukemistosta, Moodle-keskusteluista ja lopputyöstä. Kurssin suunnittelivat ja siitä vastasivat Nina Nyman Åbo Akademista ja Heidi Kurvinen Turun yliopistosta.

7. Trans- ja muunsukupuolisuuden historia 1900-luvun ja 2000-luvun alun Suomessa -kurssi oli laajuudeltaan 5 opintopistettä ja sen saattoi suorittaa joko kandin tai maisterivaiheen opintoihin historia-aineissa ja sukupuolentutkimuksessa. Kurssi koostui luennoista, oheiskirjallisuudesta sekä itsenäisistä harjoitustehtävistä. Kurssin oli suunnitellut ja siitä vastasi kulttuurihistorian oppiaineen tutkija Heidi Kurvinen.

8. Kurssin opettajan johdantoluento 26.10.2020 sekä sähköpostikirjeenvaihto Kurvisen kanssa tämän artikkelin kirjoitusprosessin aikana.

9. Katariina Parhin ja Tuula Juvosen vierailuluennot kurssilla 23.11.2020 ja 14.12.2020.

Näkymättömyyttä vastaan opetusta lisäämällä

Sukupuolivähemmistöjen näkymättömyys kouluissa ja opetuksessa on edelleen ongelma tänä päivänä, vaikka perusopetuksen opetussuunnitelma on velvoittanut kouluja lisäämään opetusta sukupuolen moninaisuudesta vuodesta 2014 lähtien.¹⁰ Tämä näkyy myös EU:n perusoikeusviraston vuonna 2019 teettämässä kyselyssä, jossa kyselyyn vastanneista yli 15-vuotiaista suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista ihmisistä vain 43 % oli kuullut koulussa jonkun puolustavan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.¹¹ Yliopistotasolla syrjintään puuttumista sekä monimuotoisuuden lisäämistä opetukseen on vaadittu esimerkiksi EU:n opetusministereiden taholta vuoden 2015 Pariisin julistuksessa.¹² Euroopan yliopistojen liiton (*European University Association*) vuonna 2019 tekemän selvityksen mukaan monimuotoisuuden lisääminen opetukseen on kuitenkin koettu yliopistoissa haasteelliseksi esimerkiksi resurssipulan sekä vähemmistöihin liittyvistä asioista tietämättömän tai kouluttamattoman henkilökunnan vuoksi.¹³

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen heikommasta yhteiskunnallisesta asemasta kertoo esimerkiksi Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2019 teettämä kouluterveyskysely, jossa saatiin selville, että sateenkaarinuoret voivat mielenterveydellisesti huonommin ja ovat kokee- neet enemmän henkistä sekä fyysistä väkivaltaa kuin muut nuoret.¹⁴ Osasta näistä toisinaan huonosti voivista sateenkaarinuorista tulee pian yliopisto-opiskelijoita ja yliopisto-opettajilla sekä muulla henkilökunnalla tulisi olla keinoja vastata myös heidän tarpeisiinsa. Voisiko sukupuolivähemmistöjä koskevan historian tutkimuksen ja yliopistotason opetuksen lisääminen olla yksi keino vaikuttaa sukupuoleltaan tai sukupuolen

ilmaisultaan moninaisten ihmisten asemaan Suomessa? Itse uskon, että tutkimusta ja opetusta lisäämällä ainakin yliopistoista voitaisiin tehdä turvallisempia tiloja sukupuolivähemmistöille. Samalla lisättäisiin yliopisto-opettajien tietoisuutta sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä asioista. Sukupuoleltaan tai sukupuolen ilmaisultaan moninaisten ihmisten historiaa tutkimalla kiinnitettäisiin lisäksi yhteiskunnallisesti huomiota siihen, että sukupuolen moninaisuus ei ole historian ilmiö. Historiattomuuden kokemuksen väheneminen puolestaan edesauttaisi sukupuolivähemmistöjen identiteetinmuodostusta osana suomalaista yhteiskuntaa. Sukupuolivähemmistöjen äänten esille tuominen auttaisi myös laajentamaan näkökulmiamme jo tuntemastamme Suomen historiasta ja tunnustamaan aiemmassa historiankirjoituksessa näkymättömiksi jääneet ryhmät osaksi sitä.

Opetustarjonnan lisääminen yliopistoihin vastaisi myös yhteiskunnalliseen sekä korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa nousseeseen kiinnostukseen sukupuolen moninaisuutta koskevia aiheita kohtaan.¹⁵ Sukupuoleltaan tai sukupuolen ilmaisultaan moninaiset ihmiset ovat olleet entistä enemmän näkyvillä mediassa viime vuosina ja vuonna 2020 julkaistiin ainakin yhdeksäntoista sukupuolivähemmistöjä käsittelevää opinnäytetyötä. Se on tähän mennessä suurin määrä aihetta käsitteleviä tutkielmia yhtenä vuonna.¹⁶

Yliopistojen opetustarjontaan kaivataankin lisää opiskelijoita kiinnostavia sisältöjä, missä opiskelijoiden ja oppiaineiden henkilökunnan välinen vuoropuhelu voi olla avuksi. Historioitsijat ilman rajoja -yhdistys alleviivaa raportissaan etenkin opettajien osuutta vuoropuhelun käynnistäjinä ja tutkimus- sekä yliopistomaailman välisinä viestin välittäjinä.¹⁷ Vuoropuhelu vaatii onnistuakseen sekä opiskelijoiden aktiivista

10. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus 2014.

11. *EU LGBTI survey II. A long way to go for LGBTI Equality. Country data - Finland*. European Union Agency for Fundamental Rights 2019.

12. *Declaration on Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education*. European Union Education ministers 2015.

13. Anna-Lena Claeys-Kulik et al., *Diversity, Equity and Inclusion in European Higher Education Institutions. Results from the INVITED project*. European University Association asbl 2019.

14. Satu Jokela et al., *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019*. THL 2020.

15. Ks. Heidi Kurvisen ja Riitta Matilaisen artikkeli tässä numerossa.

16. Finna.fi, opinnäytetyöt hakusana ”sukupuoliväh*”, <https://www.finna.fi/> (18.1.2021).

17. Hakala, Hakola & Laakso (toim.) 2018, 14.

otetta kiinnostavien aiheiden esille tuomiseen että opettajien taitoa kuunnella opiskelijoita ja tarttua heidän suunnaltaan tulleisiin ehdotuksiin. Opettajien tulisi myös viedä ideoita rohkeasti eteenpäin, että niillä voitaisiin vaikuttaa yliopistojen opetusohjelmien sisältöihin. Edellä kuvattu vastavuoroisuus opetussisältöjä suunniteltaessa toimii ainakin meillä Turun yliopiston historia-aineissa, jossa monikkomuotoinen sukupuolten historia on päivitetty uusimpaan opinto-oppaaseen. Kyse ei olekaan vain yksittäisestä kurssista vaan myös laajemmasta muutoksesta, joka on vähittäin käynnistynyt eri opettajien aloitteesta.¹⁸ Toimintamallia voisi hyvin kokeilla myös muissa yliopistoissa. Onnistuminen vaatii vain hieman rohkeutta ja kiinnostusta keskustelun

molemmilta osapuolilta. Tiedeyhteisön ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten välinen vuoropuhelu olisi hyödyksi myös tutkimukselle, sillä ”ei mitään meistä ilman meitä” -ajatusmaailma pätee myös historian tutkimukseen. Tiedeyhteisön yhteys tutkimaansa ihmisryhmään edesauttaa luottamussuhteen syntymistä ja mahdollisimman rehellisen sekä oikeudenmukaisen tutkimuksen tekemistä. Vuoropuhelun kautta tuotettu tutkimus sekä opetus ottaisi näin ollen huomioon niin opiskelijoiden, vähemmistöjen kuin tiedeyhteisönkin tarpeet.

HuK **Jean Lukkarinen** on kulttuurihistorian opiskelija Turun yliopistossa.

18. Sukupuolten ja perheen historia -opintokokonaisuuteen sisältyy myös sukupuolivähemmistöjä käsittelevää tenttikirjallisuutta. Kokonaisuuden uudistamisesta vastasi työryhmä, johon kuuluivat Maarit Leskelä-Kärki, Panu Savolainen, Mari Välimäki ja Heidi Kurvinen.